

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СТРАХІВ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

В. П. Янішевська

Херсонський державний університет, yanishevaska8@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент О. М. Самкова

Період навчання у школі один з найважливіших етапів у житті та становленні особистості. Навчальна діяльність є провідною для дітей молодшого шкільного віку та обумовлює розвиток пізнавальних потреб дітей, що є основою набуття нових знань та позитивного життєвого досвіду. Саме молодший шкільний вік можуть супроводжувати у більшій мірі шкільні страхи, які у цілому можуть стримувати пізнавальні потреби дітей та можуть виступати важливою перешкодою для повноцінного та гармонічного розвитку особистості дитини [1; 2].

Існують різноманітні чинники страхів у молодшому шкільному віці. По-перше, наш час можна назвати віком інформаційних технологій та інформаційного стресу. У зв'язку з цим, значна кількість дітей зазнає впливу несприятливих чинників, що можуть спричиняти формуванню різноманітних страхів. По-друге, ситуація переходу з дитячого садка в загальноосвітню школу. Такий перехід є специфічною екстремальною умовою, що може обумовлювати дитячі тривоги і страхи. У цей період дуже важливо допомогти дитині вирішити та подолати ці труднощі. Тому актуальним для практичної психології є питання застосування ефективних методів виявлення, профілактики та подолання страхів молодших школярів.

Вікові особливості дитячих страхів і, зокрема шкільних страхів дітей молодшого шкільного віку, присвячена значна кількість сучасних психологічних досліджень: Ю. Аландаренко, І. Бабарикіна, О. Богучарова, О. Захарова, Н. Карпенко, С. Крюкова, Т. Липської, С. Мамонтова, Н. Мирошниченко, М. Мовчан, В. Назаревич, З. Некрасова, Р. Овчарова, О. Склярєнко, М. Шевченко та ін.

Мета статті полягає у визначенні характеру взаємозв'язку домінуючого типу батьківського ставлення з проявами страхів молодших школярів. Емпіричну вибірку склали учні 2-3-х класів, віком від 7 до 8 років. Загальна кількість досліджуваних склала 40 осіб.

До психодіагностичного інструментарію увійшли наступні методи: методика «Страхи в будиночках» (М. Панфілової); методика «Діагностика рівня шкільної тривожності (Філіпса); опитувальник «Тип батьківського ставлення» (А. Варга, В. Століна) та кореляційний аналіз за Пірсоном.

З метою дослідження характеру взаємозв'язку домінуючого типу батьківського ставлення з проявами страхів молодших школярів застосовано кореляційний аналіз за Пірсоном. У таблицях (1, 2 та 3) зображено лише значущі взаємозв'язки.

Таблиця 1

Коефіцієнти кореляції рівня виразності типу батьківського ставлення «симбіоз» з проявами страхів молодших школярів

Страхи молодших школярів	Тип батьківського ставлення «симбіоз»	Рівень значущості (p)
Страх захворіти	0,40	$p \leq 0,05$
Страх того, що помруть батьки	0,43	$p \leq 0,05$
Страх залишитися одному	0,42	$p \leq 0,05$
Страх казкових героїв	- 0,38	$p \leq 0,05$
Страх самовираження	0,52	$p \leq 0,01$

Встановлено, що застосування батьками такого типу ставлення, як «симбіоз», обумовлює домінування таких страхів у дітей, як страх захворіти ($r=0,40$, при $p \leq 0,05$); страх, що помруть батьки ($r=0,43$, при $p \leq 0,05$); страх залишитися наодинці ($r=0,42$, при $p \leq 0,05$); страх самовираження ($r=0,52$, при $p \leq 0,01$) та обумовлює зниження страху казкових героїв ($r=-0,38$, при $p \leq 0,05$).

У тих ситуаціях коли батьки почувають себе з дитиною єдиним цілим, прагнуть задовольнити всі її потреби, відгородити її від труднощів та неприємностей життя, вони обумовлюють підвищення страхів у своїх дітей, які в більшій мірі пов'язані з ситуацією «залишитися без батьків». Саме така

позиція батьків обумовлює таке ж ставлення і дітей, бажання знаходитися в тісних відносинах зі своїми батьками. Також встановлено, що симбіотичне ставлення батьків до молодших школярів сприяє тому, що діти можуть переживати негативні емоції у ситуаціях, де необхідно демонструвати свої здібності та можливості.

Кореляційні зв'язки, що представлені в таблиці 2 свідчать про наступне: такий тип батьківського ставлення, як «контроль» обумовлює підвищення таких страхів молодших школярів: страх того, що покарають ($r=0,56$, при $p \leq 0,01$); страх темряви ($r=0,48$, при $p \leq 0,05$); страх спізнитися в школу ($r=0,50$, при $p \leq 0,01$); страх страшних сновидінь ($r=0,38$, при $p \leq 0,05$); страх не відповідати очікуванням дорослих ($r=0,65$, при $p \leq 0,001$) та підвищення загальної тривожності в школі ($r=0,41$, при $p \leq 0,05$).

Таблиця 2

Коефіцієнти кореляції рівня виразності типу батьківського ставлення «контроль» з проявами страхів молодших школярів

Страхи молодших школярів	Тип батьківського ставлення «контроль»	Рівень значущості (p)
Страх того, що покарають	0,56	$p \leq 0,01$
Страх темряви	0,48	$p \leq 0,05$
Страх спізнитися в школу	0,50	$p \leq 0,01$
Страх страшних сновидінь	0,38	$p \leq 0,05$
Страх не відповідати очікуванням дорослих	0,65	$p \leq 0,001$
Загальна тривожність в школі	0,41	$p \leq 0,05$

Отже, підвищений контроль за життям власних дітей (вимагання слухняності, контроль навіть думок та переконань) сприяє формуванню страхів молодших школярів та загальній шкільній тривожності. Такий зв'язок пояснюємо тим, що занадто високі вимоги до дитини та її контроль у цілому негативно відображається на її розвитку, тим паче на формування страхів.

Остання структура кореляційних взаємозв'язків представлена у таблиці 3. Отримані взаємозв'язки мають обернену залежність (за виключенням одного виду страху), що свідчить про наступне:

Таблиця 3

Коефіцієнти кореляції рівня виразності типу батьківського ставлення «прийняття-відштовхування» з проявами страхів молодших школярів

Страхи молодших школярів	Тип батьківського ставлення «прийняття-відштовхування»	Рівень значущості (p)
Страх того, що покарають	-0,44	$p \leq 0,01$
Страх спізнитися в школу	-0,41	$p \leq 0,01$
Страх страшних сновидінь	-0,55	$p \leq 0,01$
Загальна тривожність в школі	-0,66	$p \leq 0,001$
Страх того, що помруть батьки	0,57	$p \leq 0,01$

Встановлено, що такий тип батьківського ставлення, як «прийняття» обумовлює зниження наступних страхів молодших школярів: страху того, що покарають ($r = -0,44$, при $p \leq 0,01$); страху спізнитися в школу ($r = -0,41$, при $p \leq 0,05$); страху страшних сновидінь ($r = -0,55$, при $p \leq 0,01$); та зниження загальної тривожності у школі ($r = -0,66$, при $p \leq 0,001$). Попри це, прийняття як тип батьківського ставлення сприяє підвищенню страху, що батьки помруть ($r = 0,57$, при $p \leq 0,01$).

Такі результати вказують на те, що загальне позитивне ставлення до молодших школярів, їх підтримка, повага їх індивідуальності і власної точки зору сприяє зниженню зазначених вище страхів. Така позиція родини свідчить про застосування ефективної форми батьківського ставлення, що у цілому є психопрофілактикою домінуючих страхів школярів. У такому середовищі діти відчують себе більш вільними та самостійними та не бояться осуду оточуючих.

Слід відмітити, що навіть при застосуванні такої форми ставлення, у школярів підвищується страх того, що батьки помруть. Припускаємо, що такий страх є нормативно віковим.

Отже, результати кореляційного аналізу дозволили визначити, що занадто суровий тип батьківського ставлення (вимагання від дітей підвищеної слухняності та дисциплінованості, нав'язування власних думок та переконань) обумовлює формування у молодших школярів страхів, що пов'язані з бажанням бути «таким, яким хочуть батьки». Домінуванням таких страхів пов'язане з дисципліною, слухняністю, що в кінцевому випадку формує загальну тривожність в школі. Натомість, такий тип батьківського ставлення, як «прийняття» обумовлює зниження більшості страхів молодших школярів.

Література:

1. Живанова В. А. Дослідження страху як психічного феномену в історичній ретроспективі. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка.* 2000. № 3. С. 121-125.
2. Карпенко Н. Диференціація та діагностика окремих видів страху у дітей. *Початкова школа.* 2002. № 3. С. 4 – 7.